

کورد ل پارێزگه ها سه لاهه دین (تکریتا جاران)

دیروکا هه بوونا کوردان ل سه ر ئا خا پارێزگه ها سه لاهه دین یا نهۆ (تکریتا جاران) ١٩ دیروکه کا که قناره دزقریته چه رخێ (٩ز).

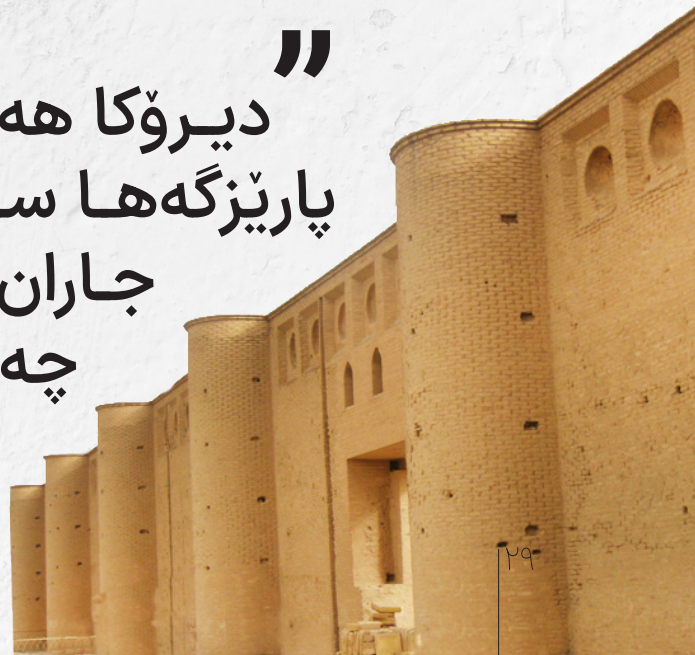
کاره ساتا برنا سه دان کوردین به هدینان ب زوری و ئیخسیری بو تکریت ل سالا ٨٤١ز... ده ستیپکا هه بوونا کوردانه ل تکریت جهی داخیه کو ده ستیپکا هه بوونا کوردان ل تکریت (کو مه له بندئ پارێزگه ها سه لاهه دینه) ب کاره ساتا برنا سه دان کوردان ب زوری و ئیخسیری ژ به هدینان بو باژیرئ تکریت ده ستیپدکه ت.

د ئه قئ قه کۆلینیدا مه بزاق کرییه به حسا هه بوونا کوردان ل سه ر ئا خا پارێزگه ها سه لاهه دین ئانکو به حسا هه بوونا کوردان ل تکریتا جاران و باژیرکین گریدای تکریت بکهین.

ئه ق چه نده ژ ئه نجامئ شکه ستنا سه ره لدانا سه رکردئ کورد [جعفر مرخوش (میرخوش) الکردی] دژی حاکمئ میسل یئ عه بباسی ل سالا (٨٤١ ز) بوو.

ههروه سا به حسا ئه وان میر و حاکمئ کورد بکهین ئه وین حوکمرانی ل که لا تکریت و باژیرئ (عه کبه را) یئ گریدای تکریت بکهین ، ههروه سا به حسا رۆلئ کوردان د چه ند بوویه رین گریدای تکریت و باژیرکین ده ردورا ئه وئ بکهین.

”
دیروکا هه بوونا کوردان ل سه ر ئا خا
پارێزگه ها سه لاهه دین یا نهۆ (تکریتا
جاران) دیروکه کا که قناره دزقریته
چه رخێ نوزدی زایینی“

و سەبارەت ب ناسناما ئەفی محمد بن الحسن بن جیلو الکردی دیرۆکنقیسی نأفدار الیعقوبی (ل سالا ۹۰۳ ز) وەغەرکیه) د پەرتووکا خۆدا (تاریخ الیعقوبی) چاپا بەیروت ۱۹۶۰، دار الصیاد دبئیت:

محمد بن جیلویه الکردی ئەفیئ (جیلویه الکردی) یه ئەوئ ل سالا (۸۱۳ز) بەشداری د شەرئ الامین و الماموندا کری و پشتگیرییا الامین دکر^(۳).

۲- میر ورام بن ابی فراس بن ورام الجاوانی الکردی حاکمئ تکریت ل ۱۱۰۶ ز ، نأقبری ژ کوردیئ هوزا (جاوان) ه یا کوردی ئەوا ل چەرخئ (از) ژ جوانرۆ ژ کوردستانا پۆژەهلات دەرکەفتین و نیمچە حاکمانیەک ل شەهەرەبان و دەسکرە(دیالا نەۆ) دامەزراندین. میرئ نأقبری زۆر دوستئ (صدقه بن منصور المزیدی) بوو سەرۆکئ هۆزا الاسدی و حاکمئ میرگەها المزیدی بوو.

ل سالا (۱۱۰۲ز) صدقه بن منصور المزیدی ب هەفکاریییا کوردیئ جاوانی و سەرۆکئ ئەوان میر ورام بن ابی فراس یئ نأقبری باژیرئ (حله) ل نأقەرەستا عیراقئ دروستکر.

ل سالا (۱۱۰۶ز) سولگانئ سەلجوقی (محمد کورئ ملکشاھ) المزیدی راسپارد کو تکریت و کەلا تکریت ژ کەئ قوباد کورئ هزار سب یئ دەیلەمی بستینیت . صدقه المزیدی ب هەفکاریییا دوستئ خو میر ورام بن ابی فراس الجاوانی الکردی و ب بەشدارییا کوردیئ جاوان شیان کەلا تکریت ژ (الدیله می) یئ نأقبری وەربگرن ، پشتی ستاندنا کەلا تکریت و تکریت، صدقه المزیدی کەلا تکریت و تکریت رادەستی میر ورام جاوانی کر.

و ئیدی ل ئەوئ سالی (۱۱۰۶ز) میر ورام بن ابی فراس جاوانی الکردی بوویە حاکمئ کەلا تکریت و تکریت و دەردوران^(۳).

■ ئەو سەرکردیئ کورد ئەوین حاکمانی ل کەلا تکریت و تکریت و دەردوران کرین:

ب درێژاییا دیرۆکا کەقنار چەندەها سەرکردیئ کورد حاکمانی ل کەلا تکریت و باژیرئ تکریت و چەند باژیرکین دورا تکریت کرینە ، ب ئەفی رەنگئ ل خوارئ :

۱- محمد بن الحسن بن جیلو الکردی ، حاکمئ عەکبەرا بول سالا ۸۶۵ ز^(۱) دیرۆکنقیسی نأفدار الگبری(۸۳۹ز - ۹۲۲ز) د پەرتووکا خودا — تاریخ الامم الملوك — یا نأفدار ب (تاریخ الگبری) ، بەرگی ۹ بەرپەر (۲۸۸) دبئیت:

[ل سالا ۸۶۵ز محمد بن الحسن بن جیلویه الکردی حاکمئ باژیرئ عەکبەرا] بوو. ئەقە ل سەردەمی خەلیفئ عەباسی المستعین (۸۵۹ز - ۸۶۶ز) دا بوو.

و (عەکبەرا) باژیرەکی کەقنارە ل سنوورئ پارێزگەها سەلاحەدین یا نەۆ(تکریتا جارن) دکەفیتە ژیرییا باژیرئ دجیل یا نەۆ، و ئەقە سەدان سالە ژ نأقچووویە و نەمایە.

هەردوو دیرۆکنقیسین نأفدار یاقوت الحموی ۱۱۷۹ [۱۲۲۹ د (معجم البلدان) دا بەرگی(۵) بەرپەر ۱۸۶ ، و المقدسی (ل ۹۹۷ ز وەغەرکیه) د پەرتووکا خۆدا (احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم) ئەوا ل سالا (۹۸۵ ز) نقیسی د بەرپەر ۱۲۲، بەحسا باژیرکی عەکبەرا کرییە و دبئیت:

[عکبرا مدینە کبیرە عامرە و تشتەر بزراعە الاعناب ، و ینسب الیها جماعه من العلامو تحت لقب العکبری]^(۳).

ئانکو عەک=بەرا باژیرەکی مەزنە یا ئافەدانە و نأفدارە ب چاندنا (تری) و چەند زانا ژئ رابوینە ، ناسناقئ ئەوان (العکبری)یە.

5- سهعيد بهك حسين بهگ داسنى. ههروهسال
دويڤ سالنامين ئوسمانى ل سالا (1000ز - تاكو ئادارا
1007ز) ناڤبرى حاكمى سنجهقا تكريت بوو^(۳۷).

6- خان ئهمهد كورئ مير حسن كورئ سيفهدين
ئاميدى. ههروهسال ديوڤ سالنامين دهولتا ئوسمانى
ل سالا (1007ز) ناڤبرى حاكمى تكريت و دهردوران بوو^(۳۸).

مير ناصر الدوله يئ مهروانى ل سالىن (1080 -
1092) ل (الحرى) بوو ل پاريزگهها سهلاحهدين يا نهؤ
ميرئ ناڤبرى كورئ مير نيزا مهدينه كورئ نصر الدوله يئ
مهروانى يه كو دبيتته نهڤيئ دامهزئنهريئ دهولتا مهروانى
نصر الدوله ئهمهد كورئ مهروان (1010 - 1071).

ل سالا (1084) سوپايئ سولتانى سهلجوقى
مهلكشاه هيئرشهكا بهرفرهه كره سر مهملهكهتا مهروانى
ل ئامهد و فارقينئ و پشتى چهندين شهران... شيان
گهلهك گوند و باژئرين مهروانيان بستين.

و ل سالا (1080ز) سهلجوقيان (فارقين) پايتهختى
ئيمارهتا مهروانى ستاند. پاشى جابا ناصر الدوله مهروانى
هنارت و گوئى بؤ خؤ جههكى ل عيراقى ب هلبئزيره... ئينا
ئهى باژئركئ(الحرى) ل نيئريك سامراو ههلبئزرت.

و سهلجوقيان ئهو هنارته (الحرى) و تاكو مرنا
سولتانى سهلجوقى مهلكشاه ل (1092ز) ئهو مابوو ل
ئهوئريئ ، و پشتى مرنا سولتانى سهلجوقى جارهكا ديتر
زقريهقه فارقين و جارهكا ديتر ميرگهها مهروانى زندى
كرهقه و بؤ ماوهيئ (0) ههيشان حكمرانى كرهقه.

و ل سالا (1093ز) ناصر الدوله يئ مهروانى وهغهركر
و ئيدى دويماهى ب دهولتا مهروانى هات^(۳۹).

3- شادى باپيرئ (سولتان سلاح الدينئ ئهيوبي) و
كورئ ئهوى نهجهم ئهيوپ ل دورين (1118ز) تاكو
ئيلونا (1137ز) حاكمين تكريت و كهلا تكريت بوون.

شادى [كو باپيرئ سولتان سهلاحهدينئ ئهيوبي]
بيه ل دورين سالا (1118ز) ئهو و ههدوو كورين خؤ
ئهيوپ بابئ سلاح الدينى و شيئركؤ ل سهر داخووا
دوستئ ئهوان يئ خيئزانى بههروز (كو ئهوئرى وهك ئهوان
خهلكئ باژئريئ دوين بوو ل ئهرمىنيا نهؤ ، و پللهيهكا
گرنگ ههيوو ل كوچكا سولتانئ بهغدا يئ سهلجوقى
مسعود كورئ ملكشاه) گههشتنه بهغدا.

و پشتى كو ماوهكى شادى و ههدوو كورين خؤ ئهيوپ
و شيئركو مايينه ل بهغدا... ئهو بوو سولتانئ سهلجوقى يئ
ناڤبرى شادى كره حاكمى تكريت و كهلا تكريت.

و پشتى چهند سالهكان (نزا چهند سالن)
ئهو بوو شادى ل تكريت وهغهركر... و ل ئهوئريئ
هاته قهشارتن و گومبهتهك ل سهر گوورئ ئووى
هاته ئافاكرن^(۴۰). پشتى شادى، كورئ ئهوى ئهيوپ
بوويه حاكمى كهلا تكريت و دهردوران تاكو ئهوئ
رؤزا سولتان سهلاحهدينئ ئهيوبي ل ئيلونا سالا
1137ز ل كهلا تكريت دهيتته سهر دنيايئ^(۴۱).

ئينا ئهوان پيچولكا سهلاحهدينى ههلگرت و
تكريت بهردان و قهستا ميسل كرن و بونه ميئهقانئ
حاكمى ميسل عماد ئهلدين زهنگى.

4- قوباد بهگ كورئ سولتان حسين وهلى ئاميدى ...
ژ بهرى سالا (1163ز) حاكمى تكريت بوو. ل دويڤ
سالنامين دهولتا ئوسمانى، ژ بهرى سالا (1163ز) قوباد
بهگ كورئ سولگان حسين وهلى ئاميدى حاكمى كهلا
تكريت و تكريت بوو^(۴۲).

چيایى حمريں ل ژورپيا تکریت ب چيایى کوردان (جبل الاکرد) ناقداره زنجیره چيایى حمريں ژ کوردستانا باشوور دهستیى دکهت و ژ باژیرى گوزخورماتو دچیت تاكو دگههیته ژورپيا باژیركى بیجى ل سنوورى پاريزگهها سهلاحهدين.

و دهما مروّف ژ موسل دچيته بیجى و تکریت د ريکيدا ل پشتا باژیركى بیجى (چيایى حمريں) ب زهلالى بیشى چافى مروقى دکهقیت.

ديروکنفيسى ناقدار ابن خلدون (۱۳۳۲ - ۱۴۰۶) د پهرتووکا خوډا (المقدمه) چاپا بهيروت، دار القلم ۱۹۸۷، بهرپر ۶۳ و ۷۰ ئامازه ب چيایى حمريں کرييه و گوْتیى (جبل الاکرد) (۳۰).

کهسايهتیهك ژ دهقهره بههدينان دبیته مهگرانى تکریت ل سالیى (۶۲۹ - ۶۴۹ ز) ل سالیى (۶۲۹ - ۶۴۹ ز) مهگران مارماروپا مهگرانى تکریت و دهردوران بوو. ناقبرى خهلكى گوندئ شوزق بوو (ديرجندى) ئهوا دکهقیته روژئافايى فهيدیى.

ناقبرى نقيسكار بوو و چهندين گوْتار و قهكولين ههنه ل دوْر دینی مهسيحیهتی، ههروهسا ناقبرى ههز ژ ل ئافاكرنى دكر و چهند كهنيسه ل تکریت و دهرهوبهران ئافاكرینه ، ژ ئهوان كهنيسهك ل ناق كهلا تکریت ئافاكربوو ، و دهما وهغهركى ئهوا ل ناقا ئهويى كهنيسى هاته قهشارتن.

ئهقه و ل دويّف ژيدهران دهما هولاکو يى مهغولى ل سالا (۱۲۵۶ ز) هيّرش کرييه سهر تکریت گهلهك ژ مهسيحييى تکریت خو د ناق ئهويى كهنيسيدا قهشارتبوو(۳).

و ل چهرخى بيستى ژى چهندين كهس ژ بههدينان هاتينه دورخستن (نهفى كرن) بوّ تکریت و باژیركىن سهر ب تکریتقه . ژ ئهوان هوزانقشان و كهسايهتيا سياسى و جفاكى يا ناقدار مهلا مھموود ديّر شهوى (۱۹۳۹ - ۲۰۰۴) دهما ل سالا ۱۹۷۶ وهك مهلا ژ زاخو هاتيه دورخستن بوّ قهزا (الدور) ئهوا سهر ب پاريزگهها سهلاحهدينقه تاكو سالا ۱۹۸۰ و چهندين كهسین ديتر.

و دويماهيك كهسى د چهرخى بيستيدا ژ بههدينان هاتيه (نهفى كرن) بوّ تکریت، ماموستايى سهرهتايى و نقيسكار سهيدا (محمد گاهر حسن گوهرزى) بوو كول سالا ۱۹۸۵ ژ ئهگهري بيرورايبىن سياسى ژ دهوك هاته نهفى كرن (دورخستن) بوّ باژیرى تکریت، و وهك فهريمانبهر ل ديوانا ريّقهبهريا گشتى يا پهروهردا پاريزگهها سهلاحهدين كاردكر ، و تاكو سهرهلدانا گهلى مه ل ئادارا سالا ۱۹۹۱ مابوو ل تکریت ، پاشى قهگهرا دهوك و ل گوشارا مهتين كاردكر تاكو وهغهره ئهوى ل دهوك ل روژا ۲۰۰۵/۱/۲ (۳).

”
کارهساتا برنا سهدان کوردین بههدینان ب زوری و ئیخسیری بوّ تکریتى ل سالا ۸۴۱ز... دهستیپىکا ههبوونا کوردانه ل تکریت جهى داخیه کو دهستیپىکا ههبوونا کوردان ل تکریت (کو مهلبهندی پاريزگهها سهلاحهدينه) ب کارهساتا برنا سهدان کوردان ب زوری و ئیخسیری ژ بههدینان بوّ باژیرى تکریت دهستیپىدکته“

■ ژێدەر و پهراوێز :

1. د پەرتووگا ئیبراھیم فاجل الناصری - (مدن محافقه صلاح الدین . اخبار تالده و ایبار خالده) بغداد ۲۰۱۲، بەرپەر ۳۳ - ۴۱ ھاتبە : تکریت گوندەکی زۆر کەقنارە د میژوویدا... و دیروکا ئەوی دزفریتە سەر دەمی ئاشووری .. و ل سالا (۵۵۹ ز) بووبە بارەگایی ئەسقەفیەکا مەسیحی. و ل سالا ۱۸۴۹ گوندی تکریت بووبە ناحیە ، و ل سالا ۱۹۵۱ بووبە قەزا .. و ل شوپاتا ۱۹۷۶ بووبە پارێزگەھ ب نافی پارێزگەھا سەلاحەدین.
2. یۆ زانیبا دیروک و شینوارێن سوق الاحد (ملی سوپکا) ئەوا دکەقیتە دانکا گوندی بلان ... سەحکە : وەصفی حسن ردینی ، ژ شینوارێت کەقنار ل دەقەرا بەھدیبان - بازارێت سوق الاحد (ملی سوپکا) ل بلان. گوکارا نیژەن ھۆمار (۵) دیماییکا سالا ۲۰۱۵.
3. مە فەکوئیلینەک ل دۆر دیروکا بەرفەرە (یا داسن و داسنیا) بەرھەف کرێبە دئ ل ئایندەکی نژیکی بەلاف کەین.
4. ھەرسێ دیروکنقیسیێن نافدار [الگبری (۸۳۸ - ۹۲۲) د پەرتووگا خۇدا (تاریخ الگبری) بەرگی (۹) بەرپەر ۱۱۸، و الازدی الموصلی (تاریخ الموصلی) بەرگی ئیکی بەرپەر ۶۹۹، و ابن الایپر (۱۱۶۰ - ۱۲۳۲) د پەرتووگا (الکامل) دا بەرگی (۵) بەرپەر ۴۷۵ چاپا ۲۰۰۷] بەحسا ئەقی بوپەرا سەھەلدانا جعفر میرخوش الکرری کرێبە ل مەھتەنی و دەردوران-ئی ابن الایپر د پەرتووگا (الکامل)دا پتر و بەرفەرەتەر بەحسا سەھەلدانا نافبری و چارەنقیسا سەکردی سەھەلدانی جعفر میرخوش و چارەنقیسا ئەوین د گەلداکرێبە کا چاوان ھەمی برینە تکریت و دبیزیت : (... فلما بلغ ذلك المعتصم امر ایتاخ بالمسیر إلی جعفر وقتالہ ، فتجهز وسار إلی الموصل سنه ۲۲۵ ھـ (۸۳۹ ز) و قصد جبل داسن (یانکو چایی خیری ل پشتا گوندی بلان ل روزھەلاتا ئەتروش) و جەل ڤریقە ع ل سوق الاحد (ل دانکا بلان) فلتقاھ جعفر ، فقاتلا قتالا شدیداً ، فقتلا جعفر وتفرق أصحابه فانكشف شره وازھ عن الناس ، وقيل ان جعفر شرب سما کان معہ فمات ... و اوقع ایتاخ بالاکراد فاکبر القتل فیهم ، واستباح اموالہم ، وحشر الأسرى و الناس و الأموال إلی تکریت (...). و سەھارەت ب نافی سەکردی سەھەلدانی.. ھەردوو دیروکنقیسان الگبری و ابن الایپر گۆتیبی جعفر فەرچس ، لی دیروکنقیس الازدی الموصلی گۆتیبی جعفر بن مرخوش یانکو (میرخوش) ب کوردی. لی چنکو (الازدی) پتر نژیکی سەردەم و جەن بوپەری بووبە ، لەوما زۆرا بەرەقلە کو وەک (الازدی) گۆتیی نافی ئەوی جعفر مرخوش (میرخوش) بیت نەکو جعفر فەرچس بیت.
5. د دیدار کیدال گەل ڤەحمەتی [میر کامیران خەیری بەگ سەعید بەگ عەلی بەگ] ل بوھارا ۲۰۱۵ ل ھۆک م ن زێ پرسی کا ئەوان چ زانیاری ھەنە ل دۆر چارەنقیسا ئەوان کوردین ھینگی ب ئیخسیری برینە تکریت ؟؟؟ ، ئەوی گۆتە من: مە ژمێژە دوپھچووونا ئەقی پرسی کرێبە، و باپیریێن مەژی ژ بەری مە دوپھچووونا ئەقی پرسی کرێبە، لی جەن داخی یە تاکا رۆژا ئەقەرۆ مە چ زانیاری ل دۆر چارەنقیسا ئەوان ئیخسیران نەزانی یە؟ لی وەک کامیران خەیری بەگ ئەز تەخمین دکەم ھۆمارا ئەوان ئیخسیران نژیکی (۲۰۰۰) کەسان بن. و ئەز ھەسا بۆ دچم کو ئەو (۲۰۰۰) کەسە پشتی بوورینا چەندین سالان ژ فەقەتییانی ژ کوردستانی و ژ ئیزیدخانسی یین بووبە موصلمان ، و ئیدی یین بووبینە خەلکی تکریت. و ئەز ھەسا بۆ دچم کو ئەو ئەبووبینە عەرەب ، بەلکو ھەر یین مابن کورد و بەرە بەرە ھۆمارا ئەوان یا زێدەبووی ، و ب ئەقی ریکی ھۆمارا کوردان ل تکریت زێدەبووبی .
6. فەگوھاستن ژ : روناک جبار جەلەبی (الکرد و

الحمدا نیون ۸۶۸ - ۱۰۲۳) ھەولیر ۲۰۱۳، بەرپەر ۹۹ و ھەمان ژێدەر خۇیا کرێبە کو دیروکنقیس المقدسی (ل ۹۹۷ وەغەرکریبە) د پەرتووگا خۇدا احسن التماسیم فی معرفه الاقالیم (القاھرە ۱۹۹۱) بەرپەر ۱۰۴ - ۱۰۹ ئامازە ب جیلتا کرێبە، ھەرھەسا (مؤلف مجهولف) د پەرتوگا خۇدا (حدود العالم من المشرق الی المغرب) ئەوا ل سالا (۹۸۲ ز) ھاتبە نقیسین چاپا القاھرە، ۱۹۹۹ ل بەرپەر ۱۱۲، ئەوی ژئ ئامازە ب جیلتا کرێبە. ھەرھەسا ھەمان ژێدەر (ئیبراھیم فاجل الناصری) ، خۇیا کرێبە کو دیروکنقیس الگبری (۸۳۸ ز - ۹۲۲ ز) د پەرتووگا خۇدا [تاریخ الگبری] بەرگی (۵) بەرپەر ۳۳، ئامازە ب باژێرکی جیلتا کرێبە. ھەرھەسا دیروکنقیس الازدیسی ژئ (ل سالا ۱۱۶۵ وەغەرکریبە) د پەرتووگا خۇدا (نزھە المشتاق فی اختراق الافاق) چاپا القاھرە ۲۰۰۲، بەرپەر ۲۰۶ ئامازە ب کەقناتیبا باژێرکی جیلتا کرێبە. ھەرھەسا ھەمان ژێدەر (الناصری) خۇیا کرێبە ھەردوو شینواراناس و دیروکنقیسین دزیرین گاھا باقر و فؤاد سەفەر د پەرتوگا خۇدا [المرشد الی موگن الاپار الرحلە الیالیئە] بەغداد ۱۹۹۶، بەرپەر ۱۵، ئامازە ب شینوارێت باژێرکی جیلتا کرێبە ، و زەلال کرێبە کو ئەقە سەدان سالە (جیلتا) ژ ناف چوووبە و ئەمایە. ھەرھەسا ھەمان ژێدەر (الناصری) خۇیا کرێبە کو د. جابر خلیل تکریتی د فەکوئیلینا خۇدا (تکریت من خلال المصادر الایریە) ئەوا د گوکارا المؤرخ العربی ھۆمار (۳۴) بەغداد ۱۹۹۸ بەلافکری ، ئامازە ب جوگرافیا و گرنگیا باژێرکی جیلتا د چەرخیت دزیرین دا کرێبە. و ب شەرۆقیە من مادەم (تل السوق) د ئەقن چەند سەدسالین بووریدا و د ئەھۇدا بۆ جیلتا دزیرین و کەقنار دەیتە بکارھیان ، و مادەم د چەرخی کەقناردا (بارە) ل جیلتا ھاتیبە لیدان و دروستکر، ئەقە ئەوی دکەقیبیت کو باژێرکی جیلتا (بلدە جیلتا) د چەرخی کەقناردا باژێرکی ڤر گرنگ بووبی ژ لاین ئابووریقیە و دیارە جیلتا سوپیکەکا مەزن بووبی بۆ چەند گوندین ئەوی دەقەرئ ، و دیارە سوپیکا مەزنا جیلتا ل نژیکی گەرکی مەزن بووبی لەوما دبیزیت شینوارین جیلتا (تل السوق) واتە (گرئ سوپیکا) جەن ئامازێ یە مە ل بەھدینان ژئ د چەرخی کەقناردا بازارەکا و سوپیکەکا مەزن ھەبوو ل دانکا گوندی (بلان) دکۆتنی ملی سوپیکا... و ژێدەرین دزیرین دبیزنی (سوق الاحد) . دیارە ل سەردەمین مەسیحییەت ل چەرخی (۳ - ۱۱ ز) مەسیحییین ئەوان چەند گوندین شەمکان کو گوندین (باسفرئ و بیرئ و تلە و بلان و ئازەخ و ھەرماش و دیرە خدرئ) ب خۆقە دکریت لگەل مەسیحییین گوندی خنس ، ل رۆژا یەکشەمین بازارەکی مەزن ل دانکا گوندی بلان ل ئەوی گرئ دبیزنی ملی سوپیکا فەدکەرن و خەلکی ئەوان چەند گوندان و گوندین دەردوران ژئ دەھانتە مەیدانکا ملی سوپیکا و متا و نشت دکرین و دفروتن و د زۆرەیا حالەتاندا متایی خۆ لیک دکوھۆرین. بۆ پتر شارەزایی ل دۆر بازارئ مەزنی (ملی سوپیکا) یی رۆزانی ئیکشەمب ل دانکا گوندی بلان سەحکە : وەصفی حسن ردینی - بازارئ ملی سوپیکا (سوق الاحد) ل ھانکا گوندی بلان د ژێدەریت دیروکی دا. گوکارا نیژەن - ھۆمار (۵) ھۆک ۲۰۱۵ بۆ ئەقی نقیسینی مە سەردەنەکا مەیدانی بریوو گوندی بلان، و مە چەند دیدار ل گەل دانعەمرین گوندی بلان ساز دابوون. پەرتوما (الرؤساو) یا توما المرجی ل دورین سالا (۸۵۱ ز) ب سیرانی ھاتیبە نقیسین ، و ل سالا ۱۹۶۶ ژ لایئ (البیر ابوا) ھاتیبە وەرگیزان و چاپکرن بو زمانی عەرەبی و گەلەک پەراوین بۆ نقیسین. د بەرپەرئ (۱۲۷) خۇیا دکەت ، کو مەگران مار رەبان بابای جەلپتی چەند دیر ل دەقەر بەھدیبان ئافاکرینە، وەکو دیرا گوندی (بوصلیل) ل ناف سورجیان ل سنووری ناحیا بجیل و دیرا ئاکری و دیرا گوندی خەردس (ل رۆژناقیا

ئاکری) و دیرا گوندی شەرم و دیرا گوندی بیپ ئەدرئ (ھەر ل سنووری دەقەر ئاکری بووبە، لی دیارە ئەقە سەدان سالە ئەق گوندە ئەمایە و ژناق چوووبە) و دیرا حکرا (کو ب بۆچوونا من بەحسا دیرا گوندی دیرەخدرئ یە ل دانکا ئەتروش) و دیرا گوندی قوب (ل رۆژھەلاتا مریئا) و دیرا گوندی بزی (ب ھەزا من ئەقە بەحسا دیرا گوندی بەراز یە) ل دانکا کۆمەلگەھا مەھەتی و دیرا بیساگی (ل رۆژناقیا مریئا) و دیرا گوندی ئیسیا (ل رۆژناقا ئیسنفی) و دیرا گوندی خنس و دیرا گوندی بیزستەک (ل رۆژناقا گوندی ئیسنفی) و چەندین دزیرین دیتەر ل چەند گوندین دەقەر ئاکری و ئیسنفی ئەوی نافین ئەوان گۆتینە، لی چونکو ئەقە سەدان سالە ئەو گوند ئەمایە و ژناقچوووبە لەوما دەستیانکرنا جوگرافیا ئەوان گوندان د سەردەمی ئەھۇدا یا ب زەحمەتە.

بۆ پتر روھنکرنا ئەقی نۆجەمی مە دکیت بیژینە خۆاندەقانیین ھیزا کو سەھەلدانا خەلکی باژێرئ ئامیدی دزی قائیمەقامی قەزا ئامیدی یئ ئوسمانی (خەندان بەگ) ل سالا ۱۸۶۲ رویدابوو . و پشتی شکستنا سەھەلدانا نافبری، ئەو بوو خەندان بەگی قائیمەقام ھوقانە رەفتارک و گەلەک زولم و ستەم دزی خەلکی ئامیدی بکارھینا و د ئەنجامدا گەلەک خەلکی ئامیدی ئامیدی رەفین و قەست چەندین گوند و باژێرین دیتەر کرن . بۆ نمونە وەکی ژ پەرتووگا نافبری یا د. مەسعود کتانی دابرووی کو چەندەھا ئامیدیان قەستا تکریت کر. ھەرھەسا چەندەھا ئامیدیان ژ بنەمالا (گیلی) ئامیدی بەردان و قەستا گوندی زینو پیراموس یئ رۆژناقا بامەرن کرن ... یاشی ھندەک ژ ئەوان ژ وئیر چووونە زاخۆ، و بنەمالا ئەندازیار بەھزاد رەمان زاخۆ (زریقەبەری گشتی یئ کومیانی ئاشور بو ریک و یران ل عیراق ل سالیئ ھەشتیان ژ چەرخی بوری) ئەوژئ ئامیدی نە (گیلینە) ژ ئامیدی چوووبوون زینو پیراموس و پشتی چەندەھا سالان وانا زینو پیراموس بجە ھیلا و چووونە زاخۆ. ھەرھەسا چەند مایی ئامیدی (گیلی) ژ زینو پیراموسی ل سالا ۱۱۷۱ چوونە بەرناکئی ، و ھندەک ژئ چووونە گوندی دەرگەلا بەگا ل ناف بەرواری بالا. ھەرھەسا ھندەک ژ بنەمالا (دیلو) یا ئامیدی ئەوان ژئ قەستا گوندی زینو پیراموس کرن. ھەرھەسا بنەمالا ھیژا (د. نازم خسی) سەرۆکی زانکویا زاخۆ و بنەمالا ھیژا (عارف روشدی) ل زاخۆ ئەوژئ ئامیدی نە د ئەوان سەردەماندا ئەو ئامیدی چووونە زاخۆ. ھەرھەسا گەلەک مایی ئامیدیان د ئەوان کادانا ئامیدی بجە ھیلان و قەستا باژێرئ میسل کرن. سەحکە : د. ئەحمەد عبدالعزیز سورجی - الکرد فی کتابی الیعقوبی و الگبری - ھەولیر ۲۰۱۲، بەرپەر ۱۰۱.

بۆ بابەتی بنیاتی ھوزا جاوان یا کوردی و میر ورام بن ابی فراس یئ جاوانی و حاکمیا وانا ل تکریت و چارەنقیسا جاوانیان ، سەحکە : ابن الایپر - الکامل بەرگی (۱۰) بەرپەر ۴۲، فەگوھاستی ژ فەکوئیلینا رەحمەتی ماموستا زبیر بلال اسماعیل - الاکراد فی کتاب (الکامل) لاین الایپر - گوکارا کاروان ھۆمار (۵۸) ھەولیر گە باخا ۱۹۸۷ پشکا چاری چاری، و سەحکە :مغسفی جواد - جاوان القبیلە الکردیە المنسیە بغداد ۱۹۷۳ چاپخانا المجمع العلمی الکردی ، ژ وەشانیت المجمع العلمی الکردی ل بەغدا - بەرپەر ۱۹ - ۲۰ - ۲۱ . و سەحکە : د. زرار صدیق - القبائل و الزعامات الکردیە فی العصر الوسیگ - ھەولیر ۲۰۰۷ ژ وەشانیت دەرگەھی موکریانی.

